

Det norske Arbeiderpartiet med Gerhardsen i spissen. Slik så de det i Sør.

Fjermeros konstaterer at dette må være norgeshistoriens mest anonyme gravferd i statlig regi. Det skal være sikkert og visst – ikke bare hersket det en hemmeligholdelse med kodenavn for selve utføringen av oppgravningen og likskjendingen, men store deler av operasjonene skulle foregå i ly av nattens mørke. Lokalbefolkningen skulle ikke ha noen kunnskaper om hva de statlige planene var. Fjermeros dokumenterer dette grundig gjennom mange skriftlige og muntlige kilder. Båter og oppgravingsmannskap anløp mange små steder langs kysten uten at noen var kjent med hva som var på ferde. På Sørøya og på Måsøya i Finnmark var verken lensmenn eller prester informert, små steder som slet med nybygging av nedbrent land hadde ikke så mye kapasitet til å rope opp eller stanse likrøvingen. Sted etter sted ble lokalbefolkningens protester avfeid og «asfaltoperasjonen» gjennomført. Lokalavisene skrev, og det var mange som reiste spørsmål, men ikke et eneste ord stod på trykk i de store landsdekkende avisene. Befolkningens medmenneskelighet og hedring av de døde gjennom å vise forakt for det som skjedde, ble i stor grad avfeid med kommuniststempelet. Borte var de følelsene vår kronprins Olav hedret fangene med i talen fra

1947 ved avdukingen av minnesmerket for de sovjetiske krigsfangene på Vestre gravlund i Oslo:

... Vi ser denne samfølelsen mellom mennesker over landegrensene som noe stort og godt som gir håp for fremtiden. Derfor regner vi nordmenn blant våre kjæreste minner den lille hjelpen vi kunne gi våre levende venner under krigen, og den heder vi kunne vise de døde: Soldaten som falt i vårt land, sjømannen som ble skylt mot våre kyster, flyveren som styrtet ned. Og den ulykkeligste av dem alle, krigsfangen som bukket under eller ble pint i hjel. De var alle med i vår felles kamp. De sto oss alle forunderlig nær. Norge føler det som en ære at de hviler i dets jord (s. 278).

De største protestene kom i Narvik og i Mo i Rana. I begge byene hadde det vært store krigsfangeleirer, og befolkningen hadde hatt kontakt med fangene på forskjellige måter. Noen ble venner gjennom daglig å møte utenfor leiren og kaste inn mat, ord ble utvekslet, norske og russiske, gløser, tegnspråk. Andre kjente fangene gjennom det å være vitner til de fornedrelsene den felles fienden, tyskerne, utsatte dem for. I Narvik ble oppgravningen og transport av lik til Tjøtta sterkt forsinket på grunn av stor motstand fra befolkningen. I Mo i Rana klarer ikke oppgraverne å gjennomføre

planen. De sovjetiske krigsfangene er fremdeles begravet på Mo kirkegård. Minnesmerket som ble reist der etter krigen, står fortsatt. Historien er i nyere tid kjent som Kirkegårdskrigen og dokumenteres til fulle av Fjermeros. Jeg er vokst opp i Rana, og man skulle tro at dette var gammelt nytt for meg. Men hemmeligstemplingen av aksjonen ble der i opp mot 50 år. Og det har undret meg mye – alle de historiene som er fortalt gjennom årene av kvinner og menn og deres møter med «russefangene». Jeg var en ivrig lytter. Og Blodveien, Saltfjellet, Jernbanen – alt de sovjetiske krigsfangene slet og led. Deres historie kjente vi fra vi var barn. Men Kirkegårdskrigen kjente vi ikke til. I Fjermeros bok får vi bakteppet og dokumentasjonen og dermed mye av svaret. Den store motstanden i Mo i Rana, husmødre, jernverksarbeidere, arbeiderne fra Rana Gruber som sammen hindret oppgravningen på kirkegården, fikk kommuniststempelet. Og med så mange godt organiserte kommunister var Ranasamfunnet et farlig samfunn med NATO-medlemskap og kald krig. Behovet for etterretning ble tilsvarende stort. Fjermeros dokumenterer at det

var tette band mellom etterretningen i Rana og stedets lokalavis, Rana Blad, en avis som var kontrollert av Det norske Arbeiderpartiet. Det er klare linjer fra «Operasjon Asfalt» til den ulovlige overvåkingen som pågikk i Rana i årene etter. Og vi som ble født i Rana mange år etter operasjonen, ble ulovlig overvåket som kommunister fordi vi var for sjølbestemt abort og daghjem til alle barn. Man kan vel kalle dette for de lange linjers krig?

Denne kunnskapen om vår nære fortid fortjener å løftes fram i lyset i mye større grad, det naturlige vil være at lærebøker i norgeshistorie for grunnskolen innarbeider hele vårt lands krigs- og etterkrigshistorie. Halvor Fjermeros skal ha stor takk for det viktige arbeidet han har gjort. Men det er mer der Nord. Kunne jeg bestemme, ville jeg sporenstreks gi Fjermeros statsstipend for å skrive vår nordnorske historie.

Evj Frantzsen er førsteamanuensis ved Politihøgskolen, avdeling Stavern. Hun er utdannet kriminolog og dr. juris fra Københavns Universitet.